מאורות תורת המשפט

תשובות אקטואליות בדיני ממונות

אבישי נתן מייטליס

כ"ז בניסן תשע"ח נשלח חינם מידי שבועיים, להצטרפות: meorothamishpat@gmail.com גליון מספר 66

הסכם ממון טרום נישואין

מיועד בדרך כלל לנישואין שניים

הרקע ונחיצות עריכת הסכם

מערכת הנישואין יוצרת זיקה בין בני הזוג שנושאת עימה בין היתר גם זיקה ממונית, הזכויות והחובות ההדדיות מובנות עפ"י התורה וחז"ל מיד ברגע הקידושין, כפי שמנה הרמב"ם בהל' אישות פי"ב: 'כשנושא אדם אשה... יתחייב לה בעשרה דברים ויזכה בארבעה דברים', וכן פסק השו"ע באהע"ז בריש סי' סט שאפילו שלא כתבו הסכם ע"כ מחוייבים בתנאים אלו. בפועל התחלת חלותם מופעלת רק בעת הנישואין או בזמן שקבעו להנשא. עם הנישואין האישה מקנה לבעל את זכויות מעשה ידיה ומציאתה ואת הירושה באם תמות לפניו, וכתמורה לכך הבעל מחוייב במזונותיה לרפואתה ולמדור וכן לדאוג לקבורה ולפדותה באם יזדקקו לכך, מעבר לחיובו בדמי כתובתה.

סוגיא יסודית שעומדת בפני אלו שניצבים בנישואין שניים (עשוי להיות רלוונטי גם בנישואין ראשוניים), הינה הזיקה הממונית בין בני הזוג. שכן כל צד צבר וביסס עצמו מבחינה ממונית, וכעת נכנס למעגל נישואין שמשנה את ההתנהלות הפיננסית. שכן אם עד כה, כל מעשה ידיה ומשכורתה של האישה היה שייך לה לעצמה, עם הנישואין היא מחוייבת להעביר במצבים רבים את מקורות התשלומים לבעל (אף אם האישה עובדת במקום שנחשב 'העדפה ע"י הדחק' מעבר לחיובה לבעלה, אכתי ביד הבעל לטעון 'קים לי' ששלי הוא באם הגיע הכסף לידיו – פד"ר א עמ' 90. ואף לו האישה מחזיקה בכספים אלו, מ"מ יכול הבעל לומר שתגבה דמי מזונותיה מהם, היות וטוען 'קים לי' ששלו הם –פד"ר ב עמ' 226). וייתכן שאישה בעלת נכסים לא תרצה 'מנהל' חדש לעסקיה הגם שמבקשת שיהיה לה לשותף ולבעל. ובנוסף, אם עד כה, ילדיה היו צפויים לרשת אותה, הרי שלאחר נישואיה, בעלה החדש עשוי לרשת אותה באופן בלעדי עפ"י דין תורה (ואת חצי העיזבון גם עפ"י חוק), וילדיו מנישואין הראשונים גם עתידיים לרשת את עמלה ואת עמל בעלה הקודם, שילך לזרים. וכן האישה יורשת את מחצית עזבון בעלה עפ"י חוק, אף שלא כך עפ"י דין תורה (את זכות הירושה שע"פ חוק אפשר להפקיע גם בצוואה, את זכות הבעל שע"פ ד"ת אין צוואת האישה מפקיעה וע"כ יש משנה חשיבות להסדרתה מראש). ומאידך, מוטל על הבעל חיובי כתובה מזונות רפואה ומדור לאישה לה נישא אף לאחר פטירתו, עובדה שעשויה להרתיע את הבעל להכנס למחוייבות זו בכל מצב, כפי שנפרט מיד.

חיובים אלו עומדים בעינם, אף לו יהיו אלו נישואים קצרים ביותר, כגון שבן הזוג נפטר תקופה לא ארוכה לאחר נישואיו השניים, או חלה באופן ממושך מאוד, ולפעמים אפילו נעשה 'צמח' או מצבי 'אלצהיימר' 'סכיזופרניה' וכדו' או נכנס למצב סיעודי ברמות שונות – ובן הזוג שנותר ימצא בעל כורחו במציאות אישית וכלכלית חדשה שלא ציפה לה, וחש תיסכול ומרמור קשה, שכל אשר יגע והשקיע במהלך שנות חייו עובר לבן זוג, ויורשיו הטבעיים מנושלים מכל זכות. אומנם מציאות זו עשויה להיות גם בנישואים ראשונים, ואף חכמים במהלך הדורות עשו תקנות להגן על כל אחד מהצדדים במקרים מעין אלו (תקנת ר"ת וקהילות שו"ם וטוליטולא, כמבואר באהע"ז בסי' קיח), עד כמה שניתן. אך שיתרחש דבר זה בנישואין ראשונים, זוהי מציאות לא שיגרתית, אולם בנישואין שניים זו תופעה מצוייה, ודורשת תשומת לב של הצדדים להסדיר את המעמד הממוני באופן משביע רצון, כך שרף המתיחות בין המשפחות יתפוגג במידת מה, הגם שהחשדנות והמעורבות הריגשית בנישואין אלו הינם טעונים ומורכבים מאוד.

חז"ל ראו לנכון להסדיר את הנושאים הממוניים והמחוייבות שבין בני הזוג, ולא הותירו נושא זה ללא מענה והתייחסות – בכדי להשקיט את לב הצדדים ולמנוע חשדנות וחיכוכים שעשויים לערער את חיי הנישואין. ובדרך זו נכון לפעול ולנהל את המצב הפיננסי והכלכלי של זוג הנישא עם מצבור מחוייביות משלו, כך שלא יצטברו מתיחויות שיאיימו על הנישואין.

הסכם בעל-תוקף שיערך לפני הנישואין ימנע מצב של לטישת עינים לנכסי הבן זוג, או לפעול מתוך מניע נקמנות ולפרק את הבית מתוך מטרה להשיג רווחים ממוניים, וכן יאפשר לזוג לבחון ולפתח את המערכת הזוגית שביניהם בלא הסחת הדעת מהנושאים הפיננסים.

הסמכות של בית הדין לדון בנושאים אלו של ירושה וחלוקת הרכוש מבחינה חוקית מעוגנת בחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין תשי"ג -1953). וע"כ בידיהם לקבל החלטות ולהסדיר נושאים אלו עפ"י ההלכה או כפי שעולה מההסכם שבידי הזוג אם נערך כשורה. ולצערינו מצויים הסכמים רבים, כפי שראינו שמפלים לרעה את אחד הצדדים ללא כל נימוק הגיוני, ומוטב שיערך ההסכם עם מביני דבר בתחום זה, למנוע מצבים הרי גורל בלתי הפיכים. כמו כן יש לשים לב, שההסכם יקבל בנוסף לתוקף ההלכתי גם תוקף חוקי, ע"מ למנוע מצב של ביטולו במקרה שידונו בערכאות.

יש להמנע בארץ ישראל, מלהכניס להסכם את נושא הגירושין שעשוי להפריע את סידור הגט ובנוסחים מסויימים אף לפסול אותו, כפי שנרחיב בעז"ה בגיליון אחר. ואף בחוץ לארץ קיימת בעיה זו, אלא שנדרש שם לתת אפשרות לבית הדין להסדיר את הגט ולא לאפשר לבעל להתעלם ממצוקת אשתו מלקבל גט כהלכה, על כן יש להוסיף סנקציות במקרה של סירוב לשיתוף פעולה. ניסוח התחייבויות אלה נדרש שיעמוד הן בדרישות החוקים המקומיים בחו"ל והן בדרישות ההלכה, והינו סבוך ומורכב, ולכן יש לעשותו בפועל רק בהתייעצות מראש עם בית הדין ועם עו"ד (הבקי בחוקי המדינה הרלוונטית).

התנייה על תנאי ממון שבנישואין

הנישואין כרוכים עם מערכת מחוייבויות הדדיות מבחינת האישות ומבחינות כלכליות, ונחלקו התנאים בכמה מקומות בש"ס בקידושין יט: בכתובות נו. בב"מ צד. אם ניתן להתנות על מערכת זו, ולהחריג את זיקת הנישואין של בני הזוג שמבקשים לשנותה: 'האומר לאשה הרי את מקודשת לי על-מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה, הרי זו מקודשת ותנאו בטל, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, בדבר שבממון תנאו קיים'. להלכה נפסק כדעת רבי יהודה שבממון תנאו קיים, עפ"י מאי דקיי"ל בעירובין בדף מו. שבמחלוקת ר"מ ור"י הלכה כרבי יהודה.

נחלקו הראשונים בביאור מהות מחלוקת זו;

א. הרמב"ן בב"ב בדף קכו: באר: 'ואע"ג דהכא גבי שאר כסות ועונה בידה למחול, כיון דאמר לה על-מנת, כמאן דאמר לה על-מנת שלא אתחייב לך שאר כסות ועונה דמי, והא חייב לה. אבל על-מנת שתמחול לי שאר כסות ועונה, תנאו קיים, ודמי למאי דאמרינן בעל-מנת שלא תשמטנו בשביעית, דמפלגינן בגמ' בין אמר על-מנת שלא תשמטנו שביעית ובין שלא תשמטני בשביעית, ור"מ סבר על-מנת שאין לך עלי, לאו כלום הוא אא"כ ימחול לו, ולאו כל כמיניה שלא יתחייב לו. ור"י סבר בידו לומר לו שלא יתחייב לו, שהרי מוחל, ובדבר של ממון יכול הוא למחול, שלא אמרה תורה שיתחייב אלא ברצונו של זה'. הרי שההתניה כוללת ויתור על דין הממון והעונה ולא רק מחילה עליהם, ומשום כך סבר ר"מ שתנאו בטל, אך אם רק תמחול על העונה – שפיר מהני אף לדעת ר"מ.

ב. הריטב"א בקידושין בדף יט: כתב שמהות ההתניה מבוססת על מחילה של האישה על זכויותיה, וכי ר"מ סבר שכל עוד לא חל עליו חיובי ממון אינו יכול להתנות ע"כ, ולר"י מהני מחילתו : 'ואפילו בהא סבר ר"מ דחשיב מתנה על מה שכתוב בתורה, משום דאכתי לא נתחייב לה בדברים אלו ולא שייכא בה מחילה ותנאי הוא'. משמעות הדברים הינה, שאין מניעה מלהתנות על תנאי שבממון אלא משום שעדיין לא התחייב לה, וא"י למחול על דבר שלא בא לעולם. אבל אם כבר חל החיוב ודאי שיכול למחול עליו, כפי שהמשיך הריטב"א שם שלאחר הנישואין יכול להתנות על כך: 'אבל לאחר שנשאת מודה הוא שיכולה למחול לו'.

כן מבואר בדברי הרשב"א המובא בשטמ"ק בכתובות בדף נו. שלדברי רבי יהודה אין בהתנאה זו כדי להסיר חיוב שהטילה עליו התורה, אלא תנאי שתמחול לו: 'ור"י דאמר בדבר שבממון תנאו קיים, לאו למימרא דסבר דמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים... ור"י סבר דלאו דין שאר ודין אונאה קאמר אלא מחילת ממון יש כאן, כלומר שתמחול לי ממון האונאה שיש לך עלי או שתמחלי ממון השאר והכסות שיש לך עלי, וממון ניתן למחילה, והרי זה כאומר לחבירו קרע כסותי והפטר, דמחילת ממון יש כאן וקיים, אבל אילו אמר לו קרע את כסותי על-מנת שאין לי עליך דין נזיקין, תנאו בטל, דעל כורחו הכתוב רמיא עליו דין נזק'. נמצא שלא התנאי פוטר אלא מחילתה בעתיד היא הפוטרת.

המשנה למלך בהל' אישות פ"ו ה"י חידד על פי דברי רש"י בקידושין יט: בד"ה 'בדבר' ובב"מ נא. בד"ה 'ר' יהדה' ודברי הרשב"א את החילוק בין תנאי שבממון לתנאי של עונה, שבתנאי ממון כיון שניתן להמחל, אמרינן דכוונתו שהיא תמחול לו, משא"כ עונה שלא ניתנת להמחל מפני שהיא צערא דגופא, ודאי שלא היתה כוונתו שהיא תמחול אלא התכוין שלא יחול עליו חיוב זה, ולכן תנאי זה לא חל. יסוד דבריו מבוסס על דברי ה"ר אלחנן בתוס' בכתובות בדף נו. בד"ה 'הרי': 'אם היה אומר קרע ושבר על-מנת שאין לי עליך דין נזק, חשיב מתנה על מה שכתוב בתורה, אבל למחול יכול. וכן הכא גבי שאר כסות ועונה דוקא כשאמר על-מנת שאין לך עלי דין שאר כסות ועונה הוי מתנה על מש"כ בתורה, אבל על-מנת שתפטרי אותי וכו', פטור'.

לשיטתם, ההלכה כדעת רבי יהודה שניתן להתנות ולמחול עוד בטרם שהגיע זכות הממון לידיו, כל עוד לא מתנה על עצם החיוב, אלא רק מתנה שתמחול עליו.

סילוק מירושה, בעת האירוסין

איתא במשנה בכתובות ריש פ"ט: 'כותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיך – הרי זה אוכל פירות בחייה. ואם מתה יורשה. אם כן, למה כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך. שאם מכרה ונתנה קיים. כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן, הרי זה אינו אוכל פירות בחייה. ואם מתה יורשה... כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן ובפירי פירותיהן בחייך ובמותך, אינו אוכל פירות בחייה. ואם מתה אינו יורשה'. הגמ' בכתובות בדף פג. הקשתה על דין זה, כיצד מועילה הבטחת הבעל: 'תני רבי חייא... וכי כתב לה הכי מאי הוי. והתניא האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו, ואין לי עסק בה, וידי מסולקת הימנה לא אמר כלום. אמרי דבי רבי ינאי בכותב לה ועודה ארוסה. כדרב כהנא, דאמר רב כהנא נחלה הבאה לאדם ממקום אחר, אדם מתנה עליה שלא יירשנה'. כלומר, אחר שזכה מכבר בנכסים אינו יכול לומר שלא זוכה בהן, וחייב לבצע על כך קניין בכדי להוציאן ברשותו. ברם, יכול להסתלק מהנכסים בדיבור בלבד כשטרם הגיעו לרשותו, ולמחול על זכותו לזכות בהם. וכן הוא לשון הירושלמי בכתובות פ"ט ה"א, הביאו הרמב"ן בכתובות שם: 'רבי יוחנן בשם רבי יניי, בשלא כנס. אבל אם כנס, אין אדם מאבד את זכותו בלשון הזה', אלא צריך מעשה קניין להקנות הנכסים באופן של הקנאה.

הר"ן שם בדף מא. מדפי הרי"ף באר בשם הרשב"א ודייקו מלישנא דהש"ס שדווקא בעת האירוסין שזוכה בזכויות הממוניות, יכול להגדיר ולעצב את היקף הזכויות שמבקש לקבל, ולהמנע מלקבל זכויות מסויימות, אך לא יכול להסתלק לפני האירוסין: 'דמדבריו משמע דמשום דאינו ברשותו אינו יכול מסתלק (להסתלק), הא ישנו ברשותו מסתלק'. וכן הוא לשון הרשב"א בשו"ת ח"א סי' תתקס: 'ואפילו התנה עם הבעל קודם אירוסין לא עשתה ולא כלום. לפי שבאותה שעה אין לבעל שום זכות... וארוסה שאמרו דוקא הוא, אבל קודם כן ואחר כן אינו כלום בין במוכר בין במסתלק'. הח"מ בסי' צב סק"ד העיר שלא יועיל אפילו אם יסתלק בקנין לפני האירוסין: 'מאחר דהוי דשב"ל', ואזי יוכל להתחרט על התנאתו.

המאירי בכתובות בדף פג. סד"ה 'אמר' הדגיש שיש צורך שיהא לבעל זכויות מסויימות בעת שמסתלק, ולכן סבר שלא מהני שיסתלק קודם האירוסין אף שנשתדך מכבר: 'ואף זו דוקא שהיא ארוסה שיש לו בה קצת שייכות אע"פ שאינו ראוי לירשה, אבל קודם אירוסין, אפילו נשתדכה לו, אינו כלום'. הגם שבשידוכין נתקשרו בהסכמים מסויימים, שכן לא זוכה בהם בהאי שעתא, כפי שהבחין החוו"י בסי' נא. נמצא שהאפשרות להסתלק מזכויותיו מתוחמת בטווח מצומצם – בין האירוסין לנישואין. ומילתא בטעמא, שכן אם ישנו כבר קשר ממוני ביניהם, דרוש קניין לסלק את הבעל, ואם אין זיקה ממונית, לא יועיל סילוקו, ולכן רק בטווח זמן זה ניתן לבצע את הסילוק, בהיותם בעלי זיקה ממונית קלושה.

השו"ע באהע"ז בסי' צב סעי' א פסק כן להלכה: 'הכותב או האומר לאשתו בעודה ארוסה דין ודברים אין לי בנכסיך, אם מכרה או נתנה, קיים... ואם כתב לה כן אחר הנשואין, צריך לקנות מידו ואז יהיה מכרה ומתנתה קיים'. והוסיף הרמ"א את דברי הר"ן הנ"ל: 'ולא מהני סלוקו אלא לאחר אירוסין, אבל קודם אירוסין לא מהני סילוק'. הפת"ש שם סק"א והאבני מילואים שם סק"ה דנו ביכולת הפראקטית לעשות קניין זה האידנא, שהאירוסין נעשים בסמוך לנישואין, במעמד אחד תחת החופה.

כן הציע הירושלמי שם פ"ט ה"א, הרי"ף שם בדף מב. מדפי הרי"ף והרא"ש שם סי' א להתנות על הירושה לאחר האירוסין, וכן לשון הרמב"ם בהל' אישות פכ"ג הלכה ה-ו: 'התנה עמה שלא יירשנה הרי זה לא יירשנה... במה דברים אמורים בשהתנה עמה קודם שתנשא, שהנחלה הבאה לו לאדם שלא ממשפחתו מתנה עליה שלא יירשנה קודם שתהא ראויה לו, אבל אם התנה עמה אחר שנישאת תנאו בטל ויירשנה'.

אומנם הנתיה"מ בסי' רט בחידושים ס"ק כח כתב שמהני סילוק אפילו קודם האירוסין אם נכתב בלשון טובה ומועילה: 'ודוקא בלשון דין ודברים שהוא לשון גרוע, לא מהני סילוק בלא קנין מנכסים שכבר קנה, אבל כשאמר הריני מוחל לך השעבוד משדה זה שהוא לשון טוב, מהני אפילו בלא קנין, דהא אפילו כל חובו יכול למחול בלשון זה'. אך החוות יאיר בסי' נ דחה אפשרות זאת: 'במעט עיון ראיתי שא"א לומר כן, דהא אנו צריכין ליתן טעם לשבח מנ"ל להר"ן לפרש דוקא ארוסה ולא קודם לכן, דילמא מ"ש ועודה ארוסה ר"ל ולא אחר שנישאת... אלא האמת יעשה דרכו, שהר"ן תמך יתדותיו על מה שכתב בתשובותיו... בענין ראובן... וא"כ הוא א"א לומר שס"ל להר"ן שע"י קנין מהני סילוק לדבר שב"ל, דא"כ הדרא קושיא לדוכתא, למה לא תקנו שובר גם על מה שיתחייב לו מן אותו יום ואילך וע"י קנין דמהני. אלא ודאי לדעת הר"ן אפי' ע"י קנין לא יוכל אדם לסלק מן דבר שב"ל. וזה ברור'.

אך החוו"י הראה פנים וכתב טעם המצדדים בשטר סילוק: 'א"כ יש לומר שמייסדי השטרי סילוק בזמנינו סמכו על דעת רש"י וכן דעת התוס' בפ"ק דב"מ טז ד"ה קנויה לך מעכשיו ע"ש דס"ל שאע"פ שאמר מעכשיו יוכל לחזור בו... תפסו המיסדי' תיקוני שטרות דעת מהר"ם מרוטנבורק במרדכי בפ' הכותב כפשטן שיוכל אדם להסתלק מן דשלב"ל... ואחר מהר"ם נגררו כי כן דרך האשכנזים שנגררים אחר דעת מהר"ם. ולא נחתו לומר שטעמו של מהר"מ הוא דכיון שכבר נשתעבד לה הבעל יכולה למחול ולסלק שיעבודה אף מנכסים שעדיין לא קנה הבעל. דהוה כמו גבי ארוסה שיוכל הבעל להסתלק מנכסי כיון דאית ליה שייכות בגווייהו וכמו שכתב סמ"ע'. וכן הביא ראיה לשיטתם מגמ' בב"ב קכו: שמשמע שם שמהני לשון סילוק הבכור מירושת האב אף אינו בעולם, אם נוסח המחילה יהיה טוב.

סילוק מדבר שלא בעולם

הרמ"א בשו"ע אעה"ז בסי' צ סעי' יז פסק עפ"י המרדכי: 'אשה שסלקה כחה מנכסי בעלה קודם שקנאן הבעל, יכול למוכרן אח"כ ואינה טורפת מהן', ובאר הח"מ שם ס"ק ס בטעם האי דינא: 'דאף ע"פ שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אדם מסתלק מדבר שלב"ל'. וכן שנה הרמ"א בשו"ע חו"מ בסי' רט סעי' ח ופסק עפ"י המרדכי: 'דאף על גב דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, מכל מקום יכול להתנות על דבר שלא בא לעולם. וכן לסלק עצמו וכחו מדבר שלא בא לעולם, הואיל ועדיין לא זכה בו'.

לכאורה פסקי הרמ"א סותרים, שכן בניגוד לפסקו בחו"מ הנ"ל שסילוקה מהני, פסק הרמ"א באהע"ז באר שלא מהני להסתלק כשלא בעולם, וכן הוא להדיא בחו"מ שם לעיל מיניה באותו סי' רט סוסעי' ד בשם הר"ן: 'כשם שאין אדם יכול להקנות דבר שלא בא לעולם, כך אינו יכול למחול דבר שלא בא לעולם'.

הסמ"ע שם ס"ק כא יישב את פסקי הרמ"א, שסעי' ח מיירי שמהני סילוק כיון שלא ממש נחשב שלא בעולם: 'שאני התם, דקאי אאדם שיש לו שעבוד על נכסי חבירו, וכיון דכבר נשתעבד לו משו"ה יכול לסלק אותו שעבוד אף מנכסים שעדיין לא קנה הנתחייב, כיון דמ"מ כבר נשתעבד לו הנתחייב'. כן הרחיב הפת"ש שם ס"ק יג: 'דאם כן דומה לסילוק הבעל בנכסי אשתו לאחר אירוסין, המבואר באה"ע סימן צב בהגהה'. לדבריהם, גם בפסק הרמ"א באהע"ז בסי' צב יש לומר שמיירי שהיה שיעבוד ממוני כבר על האישה, לכן יכול הבעל להסתלק כבר בעת האירוסין. אך קודם לכן, שאין כל שיעבוד ביניהם, לא מהני סילוק.

אך בכנסת הגדולה בסי' צב אות ז הבין שישנה סתירה בין פסקי הרמ"א, וכי המרדכי חולק על הר"ן והרשב"א שסברו שלא ניתן להסתלק כשלא בעולם.

בשו"ת חוות יאיר סי' נ כתב שאף שיש למתקני תקנת סילוק מדבר שלא בעולם על מה שיסמכו, ומצא עוגן לכך בגמ' ובראשונים, אך אנו מחוייבים לפסקי הרמ"א עפ"י הר"ן והרשב"א שאסרו זאת: 'ועדיין יש מקום לעורר מדנים ולומר ודאי מתקני תיקוני שטרות שהיו קודם להגאון מהררמא"י או אחריו יש להם על מה לסמוך כמ"ש לעיל. אבל אנו יתמי דיתמי שאנו נגררים אחר דבריו של מהררמא"י, וכל הפורש מהם כאלו פורש מן החיים על מה אנו סומכים, הלא הוא כותב להדיא בסי' צג בא"ע דלא מהני סילוקו אלא לאחר אירוסין והוא דברי הר"ן והרשב"א'.

מנהג קהילת פפפד"מ, והנהוג בארץ

החוו"י שם העיד שנהגו לעשות קניין על סילוק מהזכויות בעת מעמד החופה: 'באמת דכירנא בימי חרפי ראיתי במדינות פולין שטר סילוק א' שהיה כתוב בו, וקנינו מן פלוני בין הקדושין ובין הכניסה לחופה'. וכן הביא שם בסי' נב מנהג הרווח בפרנקפורט: 'בקנין סלוק כשמסלק הבעל מנכסי אשתו, עושה החתן ק"ס תכף אחר ברכה הראשונה ברכת האירוסין וקודם הקדושין, וכן כותבים בזה הלשון בשטר סילוק'.

החת"ס ח"ד אהע"ז סי' קסו העיר על דבריו, שאם חופה קונה, אזי יטען הבעל שכבר זכה בירושה ולא יועיל סילוק ללא קניין. על כורחך, שהמקדש בטבעת מורה ומגלה בדעתו שלא רוצה שיקנה בקניין חופה: 'האומר את מקודשת לי בטבעת, איך יעלה דעת אדם דאותה חופה קנתה לו אשתו ונפקיענו מירשתו. ואי נאמר ע"כ קונה לו חופה, א"כ הי' לנו לברך ברכת אירוסין קודם כניסה לחופה עובר לעשייתן דדלמא חופה קונה'. ומכך הסיק שאין החופה קונה כשבדעתו לקדשנה בטבעת, ולכן מהני להסתלק לפני הנישואים הגם שהינם תחת לחופה כפי שנהגו בקהילת פפד"מ: 'ואמנם מנהג ק"ק פפד"מ דהסכים עמהם חו"י סי' נ"ג נכון מאוד דמסלק עצמו בין ברכת אירוסין לברכת נשואי', דאפי' למ"ד תחלת חופה גומרת הנשואי' מ"מ בעי' שהי' דעתו שתגמור לו החופה. אבל אם אינו רוצה שתגמור לו, לא עדיפה חופה מביאה אחר כסף... ורוצה שהי' עובר לעשייתן, ומכ"ש זה שרוצה לסלק עצמו, ואין הסלוק מועיל בין אירוסין לנשואי' אין דעתו שיגמור עד אחר הברכות ויפה הנהיגו חכמי פפד"מ'.

בתשובות והנהגות ח"ג סי' תנט העלה שאם יערכו את ההסכם לפני הקידושין, אזי לא יועיל מכח הדין שנשא את האישה על דעת התנאי שקדם לכך. שכן אפשר, שהוא פיטמי מילי בעלמא כל עוד אינו בר תוקף ממשי. ועל הציע לעשות כעין 'שטר חצי זכר', שמתחייב הבעל לאישה וליורשיה סכום גבוה באם לא ינהג כפי ההסכם. אך לא שלל את אפשרות עריכת הסכם שיחתם ויעשו קניין בין הקידושין לנישואין.

חוק יחסי ממון בין בני זוג משנת תשל"ג (סה"ח 7/2, תשל"ג, עמ' 267) הסמיך את רושמי הנישואין לאשר הסכם ממון בטרם נישואין. הסכם זה יהיה מאושר בכפוף לאישור רב מסדר הקידושין, שאכן קיבלו הצדדים בקנין בין אירוסין לנישואין. כך שההסכם יקבל את תוקפו ההלכתי באופן מוחלט, וכל הנושא הממוני בין הצדדים יהיה נעול וחתום גם חוקית וכהלכה כפי שסוכם תחילה ונעשה קניין כנדרש.

סילוק לאחר הנישואין

ראינו עד כה שלא מהני להסתלק לאחר שכבר זכה בזכויותיו, ועל מנת לשמוט מעצמו את זכויות אלו נדרש ממנו לעשות קניין המועיל כפי הנהוג בכל הקניינים.

הרמ"א בסי צב סעי' ז הביא בשם הרמב"ן, הר"ן והריב"ש שיכול לחייב עצמו לאחר שנישא להחזיר ליורשי האישה את שיירש ממנה: 'והא דלא מהני תנאי לאחר שנשאת, דוקא שאמר שלא יירשנה, מ"מ אם מחייב עצמו להחזיר ליורשיה מה שיורש ממנה צריך לקיים'. הרי ניתן לייצר הסכם ממוני על חלק מהנושאים שפרטנו לעיל, אף לאחר שנישאו מכבר. אומנם יש דברים שלא יוכלו עוד להתנות עליהם מאחר שכבר התחייבו עליהם בעת הנישואים.

לסיכום:

על הבעל לגלות דעתו קודם החופה, שלא מתכוון שתקנה עבורו קודם ברכת הנישואין, כפי שהעיר החת"ס באהע"ז בסי' קעו.

בין ברכת האירוסין לנישואין, יעשה הרב עם החתן קניין שמסתלק מזכויותיו: 'דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותים ופירי פרותיהם כפי שנכתב בהסכם שבינינו' – כמנהג פרנקפוקט, החוות יאיר בסי' נ ובסי' נב והחת"ס דלעיל. ויציינו בכתובה כי המחוייבות ביניהם מצורפת בהסכם המצורף, ויחתמו ע"כ החתן והכלה (כל הליך זה תחת החופה, קבל עם ועידה עשוי להביך ולהציק לזוג, וניתן לקיימו בשום שכל בשקט, בלא שיבינו יתר המצויים במעמד זה).

נוסח ההסכם יכלול שהבעל מסתלק מנכסי האישה ובכללם דירתה ובפירותיה, וכי אין לי בהן ובפירותיהם ובפירי פרותיהם עד סוף העולם (אם רצונו להסתלק רק מהירושה ולא מפירותיה לא יכתוב 'אין לי בפירותיהן') וכן שלא יירשנה, כמבואר בשו"ע באהע"ז בסי' צב. ואם יהיה לו איזה זכות שהיא, הרי שהוא מתחייב לתת אותם ליורשיה, כפי שמבואר בסי' צב סעי' ז. ולשון הסתלקותו תהיה בלשון טובה המועילה, כפי שכתב נתיה"מ בחו"מ בסי' רט חידושים ס"ק כח.

יש להזהר שלא להכניס את נושא הגירושין להסכם זה, שכן אפשר שיגרום לבעיות ואף פסול בגירושין באם ידרשו לכך (לא נכנסנו בגיליון זה לסוגיא זו).

ניתן להחריג סכום מסויים מההסכם אותו יירש הבעל כדינו, בכדי שלא להפקיע דינא דאורייתא.

נוסח הסכם ממון שבין בני זוג*

מועתק ברובו מספר משפטיך ליעקב סי' מז

הסכם זה נערך ביום_____, בעיר _____

בין _____ת.ז._____כתובת _____

(להלן: "החתן")

לבין _____ת.ז._____כתובת _____

(להלן: "הכלה")

(שניהם ביחד להלן: 'בני הזוג')

הואיל ובדעתם של החתן והכלה להנשא זה לזה, והואיל ולכל אחד מהם יש או יהיה רכוש וכספים שאין הוא מעונין שיהיה לשכנגדו זכויות בהם, לפיכך הסכימו החתן והכלה לערוך ביניהם הסכם ממון, שיהיה תקף הן ע"פ ההלכה והן ע"פ החוק המקומי, כדלהלן:

א. המבוא להסכם הינו חלק מגוף ההסכם.----------

ב. 1. האמור בסעיף ב/ 2 ובו/ 3 להסכם זה מתיחס -בנוסף למפורט שם - לכל רכוש שיש לכלה הרשום כעת או שיהיה רשום על שמה (ברשימות התקפות ע"פ חוק, כגון טאבו, פנקסי הבנקים וכו'), מקרקעין, פקדונות וחסכונות בבנקים, הן במטבע ישראלי והן במטבע זר, מניות ואגרות חוב, כספים, חובות שחייבים לה, הן במלוה ע"פ והן במלוה בשטר מטלטלין המוחזקין כשלה זכויות וכל רכוש אחר, אלה הקיימים כעת, ואלה שיקנו בעתיד מכספים שמקורם ברכוש הנ"ל. וכן רכוש כנ"ל שיהיה לה לאחר מכן, וכן משכורת וכל זכויות שיבואו מכח מעשי ידיה בעבודות "חוץ" (*במידה והבעל יסתלק ממעשי ידים אלה).----------

2. החתן הנ"ל מסלק את עצמו בקנין סודר ומוחל על כל זכות בנכסי הכלה, מפירותיהם ופירי פירותיהם עד עולם, בחייך ובמותך, מכל הנכסים הנ"ל, ובכלל זה הזכות לרשת את הכלה לאחר שתהיה אישתו, ומכל זכויות אחרות שיבואו מכח הרכוש הנ"ל. ולענין זכויות שאין ניתן להסתלק מהן אלא בין ארוסין לנישואין, במידה ולא אקבל בקנין סודר בין ארוסין לנישואין, האמור בסעיף ג יחול על זכויות אלו. ----------

(סכום של _(2,000)_ ש"ח משל האישה אינו כלול בהסכם, והחתן זכאי בו כדינו, ואף לרשת אותו – כדינו.) ---

3. החתן מסתלק/ לא מסתלק מהזכויות המגיעות לו ממעשי ידיה בעבודות "חוץ", או ממציאתה. החתן אינו מסתלק מזכויות המגיעות לו ממעשי ידיה בעבודות שבבית.----------

4. החתן מתחייב שילדיהם המשותפים, הבנים/הבנות, יזונו מנכסיו אף לאחר מותו, עד הגיעם לגיל 18.

5. החתן מתחייב שכל מה שמגיע לכלה מכח תנאי כתובה, לא יופקע, אא"כ תמחול במפורש על כך. --

6. החתן מתחייב שזכות המדור לא תופקע, אא"כ תהיה הסכמה בכתב של הכלה למכירה או למתנה.

7. רכוש או כספים שנצברו במהלך הנישואין ואינם באים מכח הרכוש שהיה לצדדים קודם נישואיהם, יהיה שייך לשניהם בשוה, אף אם יהיה רשום ברשימות התקפות בחוק ע"ש צד החתן בלבד. חובת ההוכחה אימתי נצבר רכוש זה תחול על הצד החפץ להוציא את הרכוש מחזקתו. לענין זה הרישום יחשב כמוחזקות לענין חובת הראיה.

ג. 1. היות ויש זכויות שאינן ניתנות לסילוק ע"פ ההלכה בקנין אלא בתנאים מסוימים, ויבואו לערער שלא מולאו תנאים אלה, לפיכך החתן מודה בהודאה גמורה שהוא חייב ליורשי הכלה הנ"ל ולכל מי שיהיה מוטב בצוואתה, סך כפול מערך הנכסים הנ"ל בסעיף ב על כל חלקיו, וקיבל על עצמו בקנין סודר אף בתורת התחייבות, ושיעבד נכסיו דקנאי ודאקני מעכשיו מטלטלי אגב מקרקעי.----------

2. בחוב זה הותנה תנאי שיהיה ניתן לממש את החוב אך ורק אם החתן או מי מיורשיו יקבל זכויות בנכסים הנ"ל ללא הסכמתה המפורשת של הכלה, בניגוד למוסכם לעיל. כמו כן הותנה שבמידה והחתן או מי מיורשיו יקבל זכויות בנכסים הנ"ל ללא הסכמה מפורשת של הכלה, יגבה מהחוב כפול מערך הזכויות שקיבל.---

ד. 1. האמור בסעיף ד/ 2 להסכם זה מתיחס - בנוסף למפורט שם - לכל רכוש שיש לחתן הרשום כעת או שיהיה רשום על שמו (ברשימות התקפות ע"פ חוק, כגון טאבו, פנקסי הבנקים וכו'), מקרקעין, פקדונות וחסכונות בבנקים, הן

* יש למחוק ולהוסיף את התנאים עפ"י רצון הצדדים וצרכיהם.

במטבע ישראלי והן במטבע זר, מניות ואגרות חוב, כספים, חובות שחייבים לו, הן במלוה ע"פ והן במלוה בשטר, מטלטלין המוחזקין כשלו, זכויות וכל רכוש אחר, אלה הקיימים כעת וכן רכוש שנרכש בכספים שמקורם בנכסים הנ"ל, וכן רכוש שיהיה לו לאחר מכן.----------

2. הכלה הנ"ל מסלקת את עצמה בקנין סודר ומוחלת, כל זכויות שיגיעו לה בנכסים הנ"ל בהיותה אשתו, ובכללם זכות לתבוע חלק בעזבון החתן לאחר מותו, הן בתורת ירושה והן בתורת מזונות. (כמו כן הינה מוחלת על תוספת הכתובה, בין אם נתן לה כבר ובין אם יתן לה בעתיד.) ----------

3. אין הכלה מוחלת על זכויות ממון המגיעות לה כל זמן שהיא אישתו, כגון, זכות מזונות, ביגוד ומדור לפי כבודו ולפי כבודה, רפואתה, פדיונה וקבורתה, שתוכל לגבותם מנכסיו הקיימים בשעת החיוב או שיהיו קיימים שעה אחת קודם מותו. כמו כן אין הכלה מוחלת על זכות מדור אלמנה, כתובה דחזי לה מדאורייתא/ מדרבנן, וכן אינה מוחלת על זכויות המגיעות לילדיהם המשותפים, ותוכל היא או הילדים המשותפים, לגבותן מנכסיו שיהיו קיימים בשעת החיוב או שעה לפני מותו.----------

4. זכות האשה למדור אלמנה יחול על דירה הרשומה על שם החתן בשעת הנישואין, ובתנאי שהצדדים יחיו יחדיו לפחות _____ שנים משעת הנישואין. וכן אם יקנה דירה לאחר נישואיהם, והצדדים התגוררו בה מכח בעלותו של החתן בדירה, תהיה הכלה זכאית למדור אלמנה, אם יחיו יחדיו לפחות _____ שנים. אין באמור לעיל משום להפקיע את זכותה כאלמנה להמשיך להתגורר בדירה שכולה או חלקה רשום על-שמה.----------

5. רכוש או כספים שנצברו במהלך הנישואין ואינם באים מכח הרכוש שהיה לצדדים קודם נישואיהם, יהיה שייך לשני הצדדים בשוה, אף אם יהיה רשום ברשימות התקפות ע"פ החוק ע"ש צד הכלה בלבד. חובת ההוכחה אימתי נצבר רכוש זה תחול על הצד החפץ להוציא את הרכוש מחזקתו. לענין זה הרישום יחשב כמוחזקות לענין חובת הראיה. ----------

ה. 1. היות ויש זכויות שאינן ניתנות לסילוק ע"פ ההלכה בקנין אלא בתנאים מסוימים, ויבואו לערער שלא מולאו תנאים אלה, לפיכך הכלה מודה בהודאה גמורה שהיא חייבת לחתן הנ"ל וליורשיו ולכל מי שיהיה מוטב בצוואתו, סך כפול מערך הנכסים הנ"ל בסעיף ד על כל חלקיו, וקבלה ע"כ בקנין סודר אף בתורת התחייבות, ושעבדה נכסיה מטלטלי אגב מקרקעי. ----------

2. בחוב זה הותנה תנאי שיהיה ניתן לממש את החוב אך ורק אם הכלה או מי מיורשיה יקבל זכויות בנכסים הנ"ל ללא הסכמת החתן, בניגוד למוסכם לעיל. כמו כן הותנה שבמידה והכלה או מי מיורשיה יקבל זכויות בנכסים הנ"ל ללא הסכמת החתן, יגבה מהחוב כפול מערך הזכויות שקיבל. ----------

ו. על כל הנ"ל קבלו החתן והכלה בקנין סודר מעכשיו בבית דין חשוב במנא דכשר למיקנא ביה, ללא אסמכתא ודלא כטופסי דשטרי,בקנין המועיל ביותר ובאופן המועיל ביותר, וקבלו על עצמם סברת הפוסקים המקיימים שטר זה, ושכל ספק בלשון השטר יהיה נידון לקיום השטר ולא לביטולו.----------

ז. במידה ויתגלו חילוקי דעות באשר לפרשנות הסכם זה, החתן והכלה מקבלים על עצמם בקנין סודר את _____ שיהיה מוסמך לפרש הסכם זה, בין לדין ובין לפשרה ובין ליושר ע"פ שיקול דעת רחב. חתימתם דלמטה תהא תקפה כאילו חתמו על שטר בוררין, ע"פ דין תורה וע"פ חוק הבוררות.------

ח. הצדדים מצהירים בזה כי קראו והבינו את תוכן ההסכם, וחתימתם תהוה ראיה וקנין לכל האמור.--

_____ _____

החתן **הכלה**

בפנינו חתמו החתן והכלה, וקבלו בקנין סודר ובאודיתא בין האירוסין לנישואין, והתחייבו והודו בכל האמור בהסכם הנ"ל, ושעבדו נכסיהם לחוב הנ"ל, ואמרו לנו לעשות שטר עם חיובים כנ"ל. ----------

_____ _____ _____

עד **עד** **הרב המסדר את הקידושין**

אישור

הצדדים הופיעו בפני, לאחר שחתמו וקבלו בקנין סודר בפני הרבנים הנ"ל. לאחר שנוכחתי כי הצדדים מבינים את משמעות הכתוב בהסכם, ולאחר שאימתו בפני את חתימותיהם, ע"פ סמכותי החוקית, לפי סעיף 2 (ג) לחוק יחסי ממון בין בני זוג, הריני מאשר את ההסכם המצורף. ----------

_____

רב רושם הנישואין